

Дубова І. О.
кандидат філологічних наук,
лаборант кафедри мовознавства
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна

ФОЛЬКЛОРИЗМ БАЛАД СТЕПАНА РУДАНСЬКОГО

Рання поетична творчість Степана Руданського пов'язана з літературними традиціями 20-40-х років XIX століття. Провідним у тогочасній літературі був романтичний напрям. Українські романтики розширили систему жанрів, тематику творів і сприяли розвитку українського баладного мовостилю. Вони майстерно опрацьовували народні пісні, творили інтимну і громадянську лірику, збагачували ліро-епічну творчість (поєми, балади, історичні пісні), працювали над перекладами.

Вже в ранню творчу пору С. Руданський здійснив літературні спроби у жанрі балади (називав «небилицями»). Всю його баладну творчість можна умовно поділити на два періоди: «кам'янець-подільський» та «петербурзький», і у кожному в основу балад став український фольклор. «Народнопоетична основа балад Руданського ... у дослідників не викликає ніяких сумнівів, хоч сюжетні джерела їх, очевидно, були різні» [2, 45-46] – слушно зауважив П. Колесник.

Свою першу баладу «Два трупи» (1851) Степан Руданський написав на основі фольклорних оповідок про українську дійсність. Головний герой твору – сирота, батько якого потрапив у татарський полон, а мати померла. Чужі люди познущалися з сироти, а рідня відцуралася. Руданський – аналітик тяжких обставин народно-національного життя конструє сюжет балади таким чином, що хлопець стає розбійником через соціальну несправедливість. Він вбиває випадкового подорожнього, а потім впізнає у ньому рідного батька. Страшне горе звалилось на нього і він не хоче більше жити, просить у Бога смерті. Несподівано починається гроза і блискавка спопеляє сина-розбійника, – таким романтичним і мелодраматичним є фінал твору.

У баладах «Вечорниці» (1852) та «Упир» (1853) С. Руданського сюжетотворчим є мотив зустрічі дівчини з померлим коханим і її загибель. Обидві балади написані Степаном Руданським на основі традиційного етнографізму та

«нижчої міфології» народнопоетичної творчості. Звідси походять картини народних вечорниць із закоханістю молодих людей, сільських звичаїв та побуту, повір'я; портрети Оляни («Упир») та Ганнусеньки («Вечорниці») виписані за зразками і принципами народнопоетичного зображення дівчат і молодичь.

У сюжеті балади «Хрест на горі» (1854) сконтаміновано дві легенди: про запалі у землю церкви та продаж душі нечистому. У творі на тему кохання бідного парубка та багаті дівчини виразно «відфольклорною» є романтична колізія, коли для отримання згоди батька дівчини на одруження хлопець запродує душу нечистому і отримує багатство. Молоді герої побралися, але щасливими не стали, поскільки над ними тяжіє фатум. Народно-релігійною є тональність розв'язки, в якій молодята каються і будують церкву, яка разом з ними западає в землю (кара за тяжкий гріх).

С. Руданський був добре ознайомлений з народними переказами про запалі у землю міста, церкви. Завдяки багатству українського фольклору він склав власний самобутній твір із акцентуванням відповідальності людини за свої вчинки.

На основі мотивів знаменитої баладної пісні «Ой не ходи, Грицю» С. Руданський створив баладу «Розмай. (Примушене кохання)» (1854).

З цією народною піснею кореспондували у своїй творчості попередники Степана Руданського, зокрема Л. Боровиковський («Чарівниця»), Т. Шевченко («Катерина», «До Основ'яненка», «Гайдамаки»). Тож мотив зачарованого кохання був поширений у романтично-фольклорному стилі задовго до створення Руданським балади «Розмай». Сюжет балади значною мірою оригінальний, розроблений письменником самостійно. Тетяна покохала Гордія, але він не відповів їй взаємністю, і тоді дівчина задумала причарувати парубка за допомогою ворожки. Тетяна напоїла милого розмай-зіллям, в результаті чого він захворів і помер, а вона наклала на себе руки (традиційний в українській словесності і мелодраматичній літературі поворот).

Вплив фольклору виразно помітний у баладі «Люба» (1854). В осерді багатьох народних пісень і дум лежить народна віра в те, що ніякий злочин не минає безслідно. Традиційною лінією сюжету є те, що мати бажає віддати доньку Любу за багатого парубка Данила, а вона кохає бідного Якіма. Коли ж Данило

вбив Якима і Люба довідалась про вбивство, то розповіла про все громаді. Щоб виявити злочинця, громада постановила кожному поцілувати кості вбитого (тут присутня фольклорна віра у те, що труп убитого може вказати на злочинця). Моделлю тут є, певно, літописний переказ про смерть князя Олега. С. Руданський надав баладі «Люба» колориту літописної легенди і виявив творчу самостійність в опрацюванні мотиву.

Отже, балади «кам'янець-подільського» періоду Степан Руданський творив на основі фольклорних та етнографічних джерел. Він транспонував сюжети з народнопісенних творів, легенд, переказів, у яких було відображено побут народу, його сподівання, світогляд, вірування. В баладах цього періоду з'являються соціальні мотиви, зображується нерівність людей, викривається людська неправда.

Балади «петербурзького» періоду творчості відзначаються більшою різноманітністю сюжетів. В них йдеться про трагічні події, про розлуку, самотність, змальовано конфлікти, які постають через егоїзм та заздрощі. Так, на основі поширеного у народі повір'я про силу заклинання письменник створив балади «Заклята дочка» (1859), «Тополя» (1859), «Верба»(1859). Митець показав, що негативні риси характеру людей – гнів, заздрощі, ревності – були причиною заклять. В фольклорі злою силою здебільшого виступає мачуха, а у творах Руданського драматизм вищий, бо спонукає своїх рідних до трагічного кінця мати.

Відповідно до народних вірувань, найстрашнішим є прокляття своїх дітей матір'ю. У баладі «Заклята дочка» мати закликає дочку, тому що вона затрималась біля криниці: дівчина ж перетворюється на «явір зелененький». У баладі «Тополя» через ревності до сина мати проклинає невістку з немовлям, і вони перетворюються на тополю. Жорстокість «демонічної» свекрухи виявляється у вимозі, щоб він зрубав тополю. Коли ж надрубана тополя розкриває йому прокляття – син покидає матір.

«Баладна творчість Руданського привертає увагу тим, що в ній, може, як ні в кого з українських тогочасних письменників, поєднуються традиції старої романтичної балади (Боровиковський, Метлинський та ін.) і нової (Шевченко),

перейняті духом соціальної боротьби, що засвідчує пошуки Руданським шляхів до реалістичного зображення життя» [1, 60] – слушно ствердив В. Герасименко.

У баладі «Безнадія» опрацьовано мотив померлого коханого, який забирає дівчину до себе у могилу. У фольклорі багатьох народів поширений міжнародний мотив «мрець як жених». Тож С. Руданський по-своєму продовжив літературну традицію, започатковану німцем Бюргером («Ленора»), росіянином Жуковським («Людмила», «Светлана», «Ленора»), українцем Боровиковським («Маруся»), поляком Міцкевичем («Втеча») та ін.

Своєрідним пригодницьким оповіданням є балада «Купці» (1859), в якій розповідається про двох братів – багатого і бідного та їх сестру. Бідні дурний брат та розумна сестра позичають у багатого жадібного брата гроші з умовою, що віддадуть йому вдвічі більше. Отримавши гроші, Івась з сестрою вирушають у далекі краї, а багатий брат вдома хвилюється за своє добро, доки корабель з братом і сестрою повертається. Відповідно до попередньої традиції лютий багач спостерігає за тим, як вони на кораблі міряють мірками гроші, а йому борг не несуть. Невідома сила карає всіх за жадібність: багатий брат в'ється терном навколо моря, Івась стає леликом, сестра обертається пірнікосою: так морально-етичний сюжет перетворюється у зоогонічний.

В баладі втілено народне моральне уявлення, зафіксоване у фольклорі, про те, що заздрощі, бажання збагатитися заважають нормальному життю людини. Дивовижні перетворення у творі цілком умотивовані, читач поділяє авторську і народну оцінку позиції.

Баладна творчість Степана Руданського органічно «своя» у типологічному ряду романтичних балад 30-40-х років. Про це говорить фольклоризм утілення любовних конфліктів, теми «гріх і покара» тощо. Поетика та образна система балад С. Руданського також «відфольклорні». Згадаємо тут коломийковий розмір, деколи поєднуваний із силабо-тонічною тенденцією до складочислення, народнопісенні зачини, паралелізми, порівняння та інші образотворчі засоби.

Стосовно поезики творів Руданського Ю. Цеков зауважує, що балади «виразно фольклорного походження, всі вони написані коломийковим розміром, в

них густо насіяно народнопісенних зачинів, порівнянь, паралелізмів, варіюються фольклорні образи чорного ворона, темної ночі, могили, мерців тощо. [5, 60]»

Поет використовує народні замовляння з метою посилення вислову персонажів: «Бодай же ти, кладко, / Гниллям перегнила, / Що ти мене, молодого, / Сестриці згубила! [4, 148]».

С. Руданський вводить у баладну творчість елементи народного календаря, пов'язаного з релігійними святами та сільськогосподарськими роботами: «Жнива були та проминули. / Осінь наступає. / Вітер віє-повіває, / Листя обриває. / Сумні дні короткі стали, / Розляглись тумани»; «Стали й дощики спадати, / Руна прикропляти, / Ба й зачали від покрови / Сніжки пролітати. / От настало і Андрея, / Дівоньки гадають. [4, 141-142]».

На думку професора І. Пільгука, «Балади петербурзького періоду свідчать про творче зростання Руданського. В них виразніше змальовано картини народного життя, сильніше звучать мотиви гуманізму, ніж у ранніх творах. [3, 80]».

Баладам властиве багатство емоційних тональностей ритміки. «Баладник» Степан Руданський розбудував баладний жанр у післяшевченківський період, наблизив свої твори до національно-народного життя України, увів у балади топонімну й онімну конкретику, збагатив образ людини та її зв'язків зі світом. Поет утверджував творчий стиль романтичний і романтично-реалістичний, тому фантастика гармонійно поєднується з картинами реальної дійсності.

Література

1. Герасименко В. Степан Руданський. Життя і творчість / Герасименко В. – К.: 1985. – 179 с.
2. Колесник П. Степан Руданський: (Літературний портрет) / Колесник П. – К.: 1971. – 112 с.
3. Пільгук І. Степан Руданський. Нарис життя і творчості / Пільгук І. – К.: 1956. – 116 с.
4. Руданський Степан. Усі твори в одному томі / Передм. Г. Латника. – К.: 2007. – 520 с.
5. Цеков Ю. Степан Руданський. Нарис життя і творчості. / Цеков Ю. – К.: 1983. – 176 с.